

SURİYE KRİZİNİN TÜRK DIŞ TİCARETİNE ETKİSİ

İlhan KARAKOYUN*

Ayşegül ÖZBEK **

Erhan DEMİRCAN***

ÖZ

Batı Ülkeleriyle ilişkilerindeki değişim, her dönemde, Türkiye'nin Ortadoğu'ya ve Suriye'ye yönelik dış politikasında ana belirleyici etken olmuştur. 1950'lere kadar Ortadoğu sorunlarına karışmamayı güvelliği açısından daha uygun bulan Türkiye, 1950'lerden başlayarak 2000'li yıllara kadar Orta Doğu Politikasını genellikle güvenlik kaygılarına göre şekillendirmiştir. 2000'li yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Suriye ile ilişkilerinde değişim görülmüştür. Geliştirilen olumlu siyasal ilişkiler, Türkiye'nin gerek Suriye ve gerekse diğer Ortadoğu Ülkeleriyle ticari ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Ancak, 2010 yılında başlayan Arap Baharı'nın bölgede yarattığı değişim ve dönüşüm, Türkiye'nin Ortadoğu ve Suriye politikası konusundaki çabalarını sekteye uğratmıştır. Bu çalışmayla, Suriye Krizinin, Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkilerinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye Krizi, Dış Ticaret, İhracat, İthalat.

THE EFFECT OF SYRIAN CRISIS ON TURKISH FOREIGN TRADE

ABSTRACT

The change in relations between Turkey and Western Countries has always been the main determining factor for the formulation of Turkey's foreign policy towards the Middle East in general and Syria in particular.

Turkey had found it more appropriate not to involve in Middle Eastern issues up until 1950s. However, starting from the 1950s to 2000s, Turkey had

*Karacadağ Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri

** Karacadağ Kalkınma Ajansı PPKB Başkanı

*** Karacadağ Kalkınma Ajansı PPKB Uzmanı

generally shaped its Middle East Policy according to its security concerns.

A change had been detected in Turkey's policy towards the Middle East in general and Syria in particular from the years 2000 onwards. The political developments which had taken place between Turkey and the regional states have contributed to Turkey's trade relations with both Syria and other Middle East Countries. However, the change of political atmosphere and transformation had taken place in the region created by the Arab Spring in 2010, has impeded Turkey's efforts and in the Middle East in general and in Syria in particular. This study aims to search for the effect of Syrian Crisis on Turkish Foreign Trade.

Keywords: Syrian Crisis, Foreign Trade, Export, Import.

JEL Classification: F16

GİRİŞ

Türkiye'nin Ortadoğu'ya ve Suriye'ye yönelik dış politikasında Batı ile ilişkilerinin seyri her zaman ana belirleyici etken olmuştur. 1950'lere kadar Ortadoğu sorunlarına karışmamayı güveliği açısından uygun bulan Türkiye, 1950'li yıllarda Sovyetler Birliği'nden tehdit algıladığı için aktif Batı taraftarlığını ulusal çıkarına uygun bulmuştur. Türkiye, Batı'yla sorunlu ilişkileri olduğunda veya beklediği değeri/yardımlı göremeyince dış politikada çeşitliliğe gitme ihtiyacı hissetmiştir. 2000'li yıllara kadar Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik dış politikasını birinci derecede güvenlik kaygıları şekillendirmiştir. 2000'li yılların başından itibaren, değişen uluslararası ve bölgesel dengeler Türkiye'nin bölgeyle ilgilenmesinin önünü açmıştır.¹

Ancak, 2000'li yıllardan başlayarak Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ile birlikte Suriye ile ilişkilerindeki politikanın da değiştiğini görüyoruz. Türkiye, yeni Ortadoğu Politikasını uygulamaya koyarken ABD/Batı'nın tepkilerini de göze alarak, Suriye'nin en zor yıllarında fırsatçılık yapmayarak Suriye'nin yanında olmuştur. Bunun sonucu olarak Suriye ile "güven" sorununu çözmesi ve akabinde bu ülkeyle "model komşuluk" diyebileceğimiz bir ilişki türü geliştirmesi, Suriye'yi Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı konumuna getirmiştir.

¹Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki değişim için bkz. Şahin, 2010.

Aralık 2009'da Türkiye ile Suriye arasında çeşitli alanlarda 51 adet işbirliği anlaşması ve mutabakat zaptı imzalanmıştır. Bu anlaşmalarla birlikte Türkiye-Suriye arasında “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi” oluşturulmuştur. Türkiye ile Suriye sınırında yer alan iller arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla, iki ülke planlama teşkilatları arasında mutabakat sağlanarak Bölgelerarası İşbirliği Programı başlatılmış ve Bölgelerarası İşbirliği Programı Ortak İzleme ve Yönlendirme Komitesi oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda Ortadoğu politikasındaki değişiklik ile bölgenin sorunlarıyla yakından ilgilenmesi, bölgede her geçen gün etkinlik kazanmasına ve bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ancak, bilindiği gibi, Ortadoğu siyasi coğrafyası, uluslararası siyaset açısından dünyanın en sorunlu bölgeler arasında yer alır. Bölge, her dönem bir takım siyasal istikrarsızlıklara ve sorunlara gebe olmuştur. Nitekim 2010 yılında başlayan ve günümüzde de devam eden, Arap coğrafyasında yaşanan en önemli halk hareketleri olan Arap Baharı'nın Bölgede yarattığı değişim ve dönüşüm, Türkiye'nin Ortadoğu ve Suriye Politikası konusundaki çabalarını sekteye uğratmıştır.

Suriye'de Mart 2011'de başlayan rejim karşıtı gösterilerin askeri yöntemlerle bastırılmaya çalışılması, ülkedeki toplumsal istikrarın ve birliğin bozulmasına ve çatışmaların başlamasına yol açmıştır. Mart 2011'den itibaren şiddetini arttırarak devam ettiren çatışmalarda, şimdiye kadar on binlerce insan hayatını kaybetmiştir.

Arap Baharı ile birlikte Mısır, Tunus ve Libya'da yaşanan rejim değişikliklerinden farklı olarak Suriye Kriz'inde, Türkiye aktif olarak rol almıştır. Bu nedenle Suriye'de başlayan olaylar, Türkiye-Suriye ilişkilerindeki olumlu havayı tersine çevirmiştir. Türkiye'nin en uzun kara sınırı olan Suriye'deki siyasal istikrarsızlık, çatışma ve olaylar; hem iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin durma noktasına gelmesine neden olmuş, hem de Suriye'den ülkemize gelen sığınmacı sayısı hızla artarak 100 binleri aşmıştır. Bu durum, Türkiye ve bölge illeri için ciddi ekonomik ve sosyal sonuçlar doğurmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Krizin, Türkiye'nin dış ticareti üzerinde yol açtığı etkileri tespit etmektir. Bunun için 2005-2012 dönemi esas alınarak TÜİK tarafından yayınlanan dış ticaret verileri kullanılmıştır.

1. SURİYE KRİZİ'NİN TÜRK DIŞ TİCARETİNE ETKİSİ

Türkiye, 2011 yılının ilk yarısında baş gösteren Suriye'deki olayların en fazla etkilediği ülke konumundadır. Suriye Krizi'nin Türkiye'nin genel ekonomisine etkisi önemsiz olarak görülebilir. Çünkü Suriye ile ticaret, Türkiye'nin toplam dış ticaretinde önemli bir yer tutmamaktadır. Türkiye'nin 2011 yılında yaptığı toplam 137 milyar dolar değerindeki ürün ve mal ihracatında Suriye'nin payı sadece 1,6 milyar dolar düzeyindedir (Balci, 2012).

Ancak, Krizin Türkiye'nin sınır bölgelerindeki etkileri daha fazla ve yakından hissediliyor. Özellikle sınır illerimizde, Suriye olaylarıyla birlikte ekonomik hayat büyük darbe almıştır. Aynı zamanda, olayların devam etmesi, ne zaman ve nasıl sonuçlanacağı konusundaki belirsizlik, beklentileri de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sorunlar ve yaşanan belirsizlik ortamı, Suriye ile doğrudan ticari ilişkileri olan veya Suriye üzerinden Ortadoğu ülkeleriyle ticari ilişki geliştiren illerimizde, üretim, ihracat, istihdam ve pazar kaybı ile navlunun yükselmesiyle ticari ilişkilerin azalmasına yol açmaktadır.

Suriye ile 2000'li yıllarda geliştirilen olumlu ekonomik ve siyasal ilişkiler ile vizelerin kalkması sonucu, Suriye, ithal ettiği birçok ürünü, Türkiye'den karşılamaya başlamıştır. Bu durum, özellikle Suriye ile sınır komşuluğu bulunan Hatay, Adana, Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa ve Mardin illerinin ekonomilerinde ciddi hareketlilik yaratmıştır. Ancak, krizle birlikte bu ekonomik ve ticari ilişkiler olumsuz yönde etkilenmiş ve hatta durma noktasına gelmiştir (Ezer, 2012).

1.1. Türkiye-Suriye Dış Ticareti (2005-2012 Dönemi)

Türkiye, 2003'lerden itibaren dış ilişkilerinde “Komşularla Sıfır Problem Politikası”nı benimseye başlamış olup bu durum dış ticarete de olumlu yansımıştır. Bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri Suriye'dir. Nitekim Türkiye-Suriye arasında var olan değişik politik sorunlar çözümlendikçe, iki ülke arasındaki ticaretin de kolaylaştığı ve dış ticaret hacminin hızla arttığı görülmektedir. 2000'li yıllara kadar dalgalı ve oldukça düşük düzeylerde seyreden Türkiye-Suriye dış ticaret hacmi, özellikle 2004 yılı sonrası hızlı bir yükseliş trendine girmiştir (Sandalcılar, 2011).

Türkiye-Suriye arasında ticaretin kolaylaştırılması ve arttırılması amacıyla ilk kez 17 Eylül 1974 tarihinde bir anlaşma imzalanmıştır. Günümüzde ise, iki

ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin temelini oluşturan 3 anlaşma mevcuttur. Bu anlaşmalar şunlardır (Sandalcılar, 2011):

- 06.01.2004 tarihli Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması,
- 06.01.2004 tarihli Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması,
- 22.12.2004 tarihli Serbest Ticaret Anlaşması.

Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti arasında serbest ticaret alanı tesis eden ortaklık anlaşması, 1 Ocak 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile taraflar arasındaki ekonomik işbirliğinin artırılması ve güçlendirilmesi, mal ticaretindeki kısıtlamaların kaldırılması, uygun rekabet koşullarının yaratılması, karşılıklı yatırımların teşvik edilmesi ve tarafların üçüncü ülke piyasalarındaki ticaret ve işbirliğinin geliştirilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca söz konusu anlaşma, sanayi ürünlerindeki gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve eş etkili vergi ve önlemlerin kaldırılması başta olmak üzere, teknik mevzuat, tarım ürünlerindeki taviz değişimi, hayvan ve bitki sağlığı önlemleri, iç vergilendirme, yapısal uyum, damping, acil durumlar, devlet tekelleri, korunma önlemleri, ödemeler, menşe kuralları, devlet yardımları, fikri, sınai ve ticari mülkiyet hakları, kamu ihaleleri ve kurumsal hükümler konularında da düzenlemeler içermektedir (Sandalcılar, 2011).

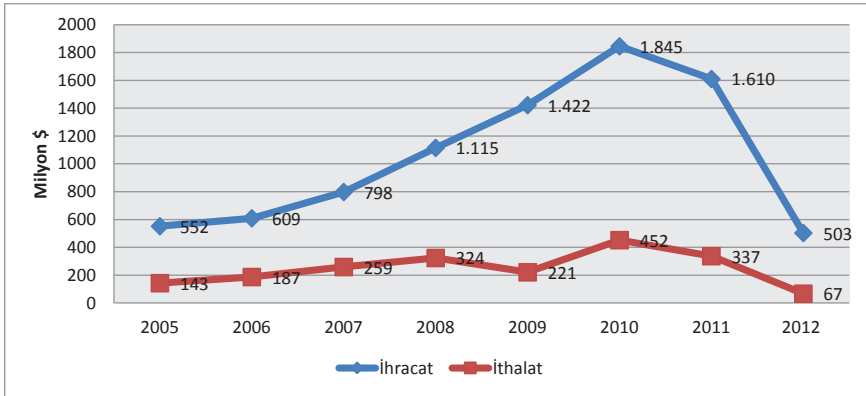
Türkiye ile Suriye arasındaki ticaret hacminin artırılması ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi için yapılan önemli bir girişim de iki ülke arasında sınır ticaret merkezlerinin kurulmasıdır. Bu konuyla ilişkin bir protokol imzalanmış ve söz konusu merkezlerin Türkiye’de Akkoyunlu ve Kilis, Suriye’de ise Ain El Souddeh ve Bab El Salameh noktalarında kurulması öngörülmüştür (Sandalcılar, 2011).

Türkiye’nin Suriye ile olan dış ticaretinin 2005-2011 yılları arası seyrine baktığımızda ihracat ve ithalat miktarının sürekli bir artış eğilimi gösterdiği ve buna bağlı olarak dış ticaret hacminin de büyüdüğü görülmektedir. Dış ticaret dengesi 2005-2011 yılları arasında hep Türkiye’nin lehine olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı yüksektir.

Tablo 1. Türkiye-Suriye Dış Ticareti

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
Milyon \$					
2005	552	143	694	409	386,9
2006	609	187	797	422	325,5
2007	798	259	1057	538	307,7
2008	1.115	324	1.439	791	344,5
2009	1.422	221	1.643	1.200	642,0
2010	1.845	452	2.297	1.392	407,7
2011	1.610	337	1.947	1.273	478,2
2012	503	67	570	436	750,7

Kaynak: TÜİK, 2012.

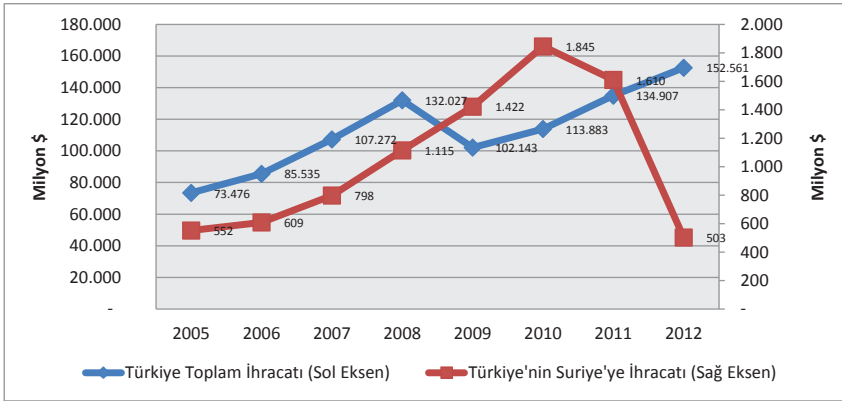
Şekil 1. Türkiye-Suriye Dış Ticareti Değişimi

2011 yılı Mart ayından itibaren başlayan Suriye Krizi nedeniyle, Türkiye, Ağustos 2011'den itibaren Şam Rejimi'ne karşı resmen tavır almaya başlamış ve 2011'in Kasım ayı sonunda bir dizi ekonomik ve mali yaptırım tedbirlerini uygulamaya başlamıştır. Bu durum da, iki ülke arasındaki ticarete olumsuz yansımıştır.

1.1.1. Türkiye'nin Suriye'ye İhracatı

Türkiye'nin Suriye'ye 2005 yılında 552 milyon dolar seviyesinde olan ihracatı, 2011 yılında 1 milyar 610 milyon dolar olmuştur. İhracatın 6 yıldaki

artışı % 192'dir. Türkiye'nin Suriye'ye ihracatının toplam ihracat içindeki oranı 2005 yılında % 0,8 iken, 2010 yılında payını iki katına çıkararak % 1,6 olmuştur. Suriye, 2005 yılında Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı 28. ülke iken, 2010 yılında 20. sıraya yükselmiştir. Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı 2005-2008 yıllarında Türkiye'nin ihracat artış hızına paralel bir seyir izlemiş, 2009 yılında küresel kriz nedeniyle Türkiye'nin toplam ihracatı azalmasına rağmen Suriye'ye olan ihracatı artmıştır. Türkiye ile Suriye arasındaki ticarete özellikle 1 Ocak 2007'de yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması (STA) sonrasında çok önemli artışlar kaydedilmiş, Anlaşma'nın olumlu etkileri ilerleyen yıllarda kendini göstermiştir. 2010 yılında Suriye'ye ihracat 2006 yılına göre 3 kattan fazla gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) ticaret veri tabanına göre, Türkiye, 2010 yılında Suriye'nin en fazla ithalat yaptığı 1. ülke olmuştur.

Şekil 2. Türkiye ve Suriye İhracat Değişimi

Türkiye'nin Suriye'ye yaptığı ihracatta iller bazında yapılan sıralamada İstanbul ilk sıradadır. Şanlıurfa'nın ihracat performansı da dikkate değerdir. 2005 yılında Suriye'ye ihracatı bir milyon dolar bile olmayan Şanlıurfa, 2008 yılında ihracatını 34 milyon dolara çıkararak ilk 10 sıraya girmiştir. Sonraki yıllarda sıralamada üst sıralara ilerlemeye devam etmiş, 2011 yılı itibariyle 5. sıraya yerleşmiştir. Bütün iller ihracatlarını 2010 yılına kadar artırmışlardır. 2011 yılında, bir önceki yıla oranla Kocaeli, Ankara, Konya ve Bursa'nın Suriye'ye olan ihracatları sert düşüş yaşamıştır. 2005-2011 yılları arasında Suriye ihracatının % 90 gibi çok büyük bir kısmını ilk 10 il oluşturmakla birlikte, bu oran yıllar itibariyle azalma göstermektedir. Başka bir ifadeyle, geçen

zaman içerisinde Suriye'ye ihracat yapan il sayısı giderek artmıştır.

Tablo 2. Türkiye'nin Suriye İhracatında İlk 10 İl

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Toplam
Milyon \$								
İstanbul	156	212	243	346	479	410	616	2.462
Kocaeli	125	22	36	51	155	522	297	1.208
Ankara	60	93	113	66	156	190	36	714
Gaziantep	47	59	73	122	110	117	96	624
Hatay	43	65	55	83	105	118	97	566
İzmir	15	18	28	118	77	43	47	346
Adana	35	24	36	60	38	40	43	276
Bursa	18	22	80	44	30	38	20	252
Şanlıurfa	0	2	10	34	57	73	54	230
Konya	9	9	15	34	48	57	26	198
İlk 10 Toplamı	508	526	689	958	1.255	1.608	1.332	6.876
Türkiye Toplamı	552	609	798	1.115	1.422	1.845	1.610	7.951
%								
İlk 10 ilin toplam ihracattaki payı	92,0	86,4	86,3	85,9	88,3	87,2	82,7	86,5

Kaynak: TÜİK, 2012.

Türkiye'nin Suriye'ye ihracatındaki ürün grupları incelendiğinde; 2005-2011 yıllarında ortalama % 13,5 ile en büyük payı "*kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar*"ın aldığı görülmektedir. İkinci sırada ise "*ana metal sanayi*" bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda ihraç edilen ürünler sıralı olarak gösterilmiştir.

Tablo 3. Türkiye'nin Suriye'ye İhracatındaki Ürün Grupları

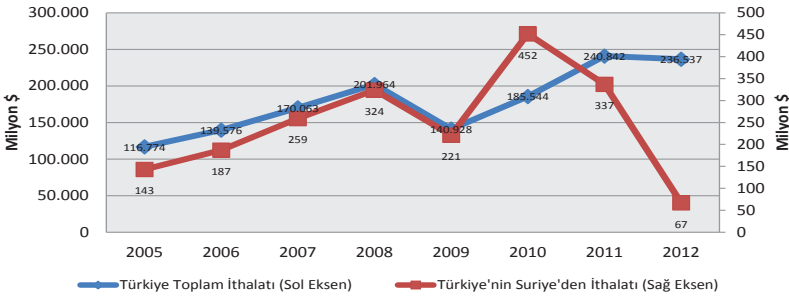
İhraç Ürünler	2005-2012 Kümülatif İhracat	İhracat İçindeki Payı
<i>ISIC Rev3</i>	Milyon \$	%
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	1.129	13,53
Ana metal sanayi	1.063	12,74
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	873	10,46
Gıda ürünleri ve içecek	754	9,04
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	624	7,48
Tekstil ürünleri	582	6,98
Elektrik, gaz ve su	483	5,78
Kimyasal madde ve ürünler	453	5,43
Plastik ve kauçuk ürünleri	413	4,95
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	388	4,65
Tarım ve hayvancılık	360	4,31
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	320	3,84
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	301	3,61
Taşocaklığı ve diğer madencilik	160	1,92
Kağıt ve kağıt ürünleri	127	1,52
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	66	0,79
Giyim eşyası	52	0,62
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	40	0,48
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	36	0,43
Tütün ürünleri	30	0,36
Diğer ulaşım araçları	29	0,35
Radio, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	15	0,17
Atık ve hurdalar	14	0,17
Tabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	10	0,12
Balıkçılık	6	0,07

Büro, muhasebe ve bilgi işleme makineleri	5	0,06
Metal cevherleri	2	0,03
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	2	0,02
Ormancılık ve tomrukçuluk	1	0,01

Kaynak: TÜİK, 2012.

1.1.2. Türkiye'nin Suriye'den İthalatı

Türkiye'nin Suriye'den 2005 yılında 143 milyon dolar seviyesinde olan ithalatı, 2011 yılında 337 milyon dolar olmuştur. İthalatın 6 yıldaki artışı % 136'dır. 2005-2011 yıllarında ihracatın artış hızı ithalattan fazladır. Türkiye'nin Suriye'den ithalatının toplam ithalat içindeki oranı 2005 yılına nazaran değişmemiştir. 2010 yılında Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında Suriye 50. sıraya yükselmiştir. Suriye'den ithalat; 2005-2009 yılları arasında Türkiye'nin ithalatına paralel bir seyir izlemiş, 2009-2011 yılları arasında Türkiye'nin toplam ithalat artış hızından daha fazla bir artış göstermiştir. Birleşmiş Milletler (BM) ticaret veri tabanına göre, Türkiye, 2010 yılında Suriye'nin en fazla ihracat yaptığı 4. ülke olmuştur.

Şekil 3. Türkiye ve Suriye İthalat Değişimi

Suriye'ye en çok ihracat yapan ilk 10 il sıralamasında 6. sırada yer alan İzmir, Suriye'den yapılan ithalatta ilk sıradadır. Suriye'ye ihracatta 1. konumunda bulunan İstanbul, Suriye'den ithalatta 2. sıradadır. İhracatta 2. sırada bulunan Kocaeli, ilk 10 ithalat listesinde son sırayı almıştır. Suriye'ye ihracatta ilk 10 sıralamasında bulunan Şanlıurfa ve Konya ise, ithalatta ilk 10 sıralamasında yer almamaktadır. Kayseri, Denizli ve Kahramanmaraş ihracat ilk 10 listesinde yok iken, ithalatta ilk 10 listesinde yer almaktadır. 2005-2011 yılları arasında Suriye'den yapılan ithalatı, % 85-95 bandında değişen paylarla ilk 10 il yapmaktadır.

Tablo 4. Suriye’den İthalatta İlk 10 İl

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Toplam
Milyon \$								
İzmir	37	89	144	160	65	97	41	633
İstanbul	27	29	50	98	77	103	127	511
Gaziantep	21	11	36	26	26	70	59	249
Kayseri	27	29	4	5	3	13	1	82
Denizli	6	1	1	2	8	39	24	81
Hatay	11	9	8	10	6	12	13	69
Bursa	0	1	1	2	15	23	9	51
Adana	2	2	3	3	2	33	3	48
Kahramanmaraş	2	7	0	2	6	23	3	43
Kocaeli	0	0	1	1	0	12	9	23
İlk 10 Toplamı	133	178	248	309	208	425	289	1.790
Türkiye Toplamı	143	187	259	324	221	452	337	1.923
%								
İlk 10 ilin toplam ithalattaki payı	93,0	95,2	95,8	95,4	94,1	94,0	85,8	93,1

Kaynak: TÜİK, 2012.

Türkiye’nin Suriye’den ithalatındaki ürün grupları incelendiğinde; 2005-2011 yıllarında aynı zamanda Suriye’ye en çok ihraç ettiğimiz ürün grubu olan “kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar” grubunun % 31,5 ile ithalatta da 1. sırayı aldığını görmekteyiz. İkinci sırada “tekstil ürünleri” bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Suriye’den ithal edilen ürünler sıralı olarak gösterilmiştir.

Tablo 5. Türkiye’nin Suriye’den İthalat Yaptığı Ürün Grupları

İthal Ürünler	2005-2012	İthalat
	Kümülatif	İçindeki
	İthalat	Payı
ISIC Rev3	Milyon \$	%
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	627	31,59
Tekstil ürünleri	329	16,56
Tarım ve hayvancılık	297	14,97

Taşocakçılığı ve diğer madencilik	230	11,57
Kimyasal madde ve ürünler	181	9,12
Atık ve hurdalar	76	3,82
Ana metal sanayi	65	3,27
Tabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	52	2,60
Gıda ürünleri ve içecek	39	1,96
Plastik ve kauçuk ürünleri	18	0,90
Giyim eşyası	17	0,84
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	11	0,53
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	10	0,48
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	8	0,41
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	7	0,35
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	6	0,30
Kâğıt ve kâğıt ürünleri	6	0,29
Ormancılık ve tomrukçuluk	2	0,11
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	2	0,09
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	1	0,06
Balıkçılık	1	0,06
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	1	0,05
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	1	0,04

Kaynak: TÜİK, 2012.

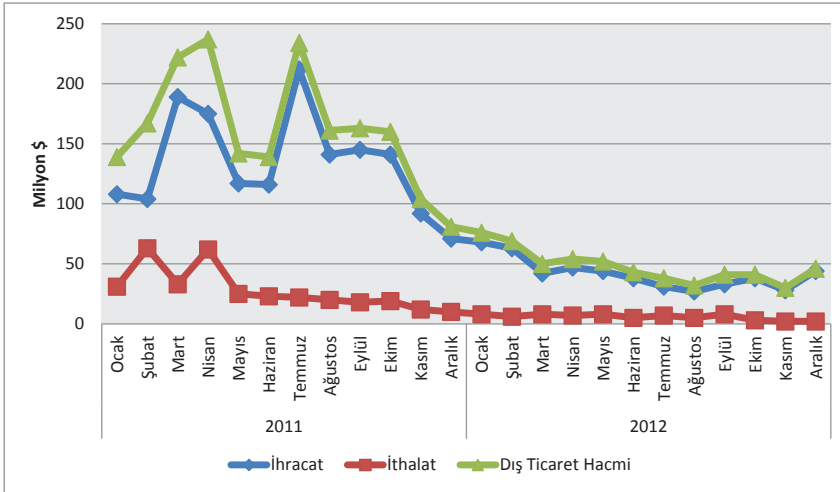
1.2. Kriz Sonrası Türkiye-Suriye Dış Ticareti

Türkiye, Suriye'ye karşı 2011'in Kasım ayı sonunda bir dizi ekonomik ve mali yaptırım kararı olarak uygulamaya koymuştur. Bu yaptırımlar dış ticaret üzerindeki etkisini hemen göstermiştir. 2011 yılı Kasım ayında ihracat bir önceki aya göre % 35, ithalat ise bir önceki aya göre % 37 azalmıştır. 2012 ihracatı bir önceki yıla oranla yaklaşık % 70, ithalat ise % 80 azalmıştır. Türkiye'nin Suriye sınırı boyunca toplam 13 olan sınır kapısından Kasım 2012 itibarıyla sadece ikisi açıktır. Açık kapılardan sadece yolcu taşımacılığı yapılmaktadır.

Tablo 6. Kriz Sonrası Türkiye-Suriye Dış Ticareti

	2011		2012		Değişim	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
	Milyon \$				%	
Ocak	108	31	68	8	-37,0	-74,2
Şubat	104	63	63	6	-39,4	-90,5
Mart	189	33	42	8	-77,8	-75,8
Nisan	175	62	47	7	-73,1	-88,7
Mayıs	117	25	44	8	-62,4	-68,0
Haziran	116	23	38	5	-67,2	-78,3
Temmuz	212	22	31	7	-85,4	-68,2
Ağustos	141	20	27	5	-80,9	-75,0
Eylül	145	18	33	8	-77,2	-55,6
Ekim	141	19	38	3	-73,0	-84,2
Kasım	92	12	28	2	-69,6	-83,3
Aralık	71	10	44	2	-38,0	-80,0

Kaynak: TÜİK, 2012.

Şekil 4. Kriz Sonrası Türkiye-Suriye Dış Ticareti Değişimi

SONUÇ

Türkiye, krizin başlamasından itibaren komşusu Suriye ile olan ve 2000’li yıllardan itibaren giderek artan ilişkilerinin bozulmamasına özen göstermiştir. *Çünkü “Suriye, her şeyden önce, Türkiye’nin komşularla ‘sıfır sorun’ ilkesi üzerine inşa ettiği ve ülkeyi bölgesel bir güce, hatta daha fazlasına dönüştürmesini beklediği yeni Ortadoğu politikasında merkezi bir konuma sahipti. Ayrıca, Suriye ile bu uyumlu ilişkilerin ekonomik nedenleri de bulunuyordu. İki ülke arasındaki önemli ticari ilişkilerin ötesinde Suriye, Türk ekonomisinin Mısır, Ürdün ve Körfez Ülkeleri başta olmak üzere, bölgenin diğer ülkelerine açılan kapısıydı. Son olarak ve bilhassa Ankara, bir zamanlar Suriye’nin hamisi olduğu PKK’ya karşı sürdürdüğü terörle mücadelede Şam’la olan işbirliğine halel gelmesini istemiyordu” (BALCI, 2012).*

Ancak, bütün çabalarına rağmen, Suriye Rejimi’nden istenen reformlara yönelik adımların atılmaması, Türkiye’nin Suriye ile ilgili duruşunu ve politikalarını gözden geçirmesini gerekli kılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Suriye’de yaşanan olaylar ve bu durumun bölgede yarattığı askeri ve siyasi istikrarsızlık, Türkiye-Suriye ilişkilerindeki giderek artan gerginlik ve sorunlar ile savaş riskinin çoğalması gerek Türkiye ve gerekse de bölge illeri üzerinde çok olumsuz ekonomik ve sosyal etkilerde bulunmaktadır. Suriye politikasının arkasında her zaman bir “sıcak temas riski” olduğu için Türkiye, Suriye sınırına önemli askeri yığınak yapmak zorunda kalmıştır (URAS, 2012).

Suriye’deki olaylar nedeniyle Türkiye’ye gelen sığınmacıların sayısı 100 binin üzerindedir. Gelenler için Hatay, Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Osmaniye ve Adıyaman’da 14 kamp (Çadır Kent) kurulmuş olup üç kampın daha kurulması ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Suriye’den gelen sığınmacılar için AFAD tarafından yapılan harcama 500 milyon TL’ye ulaşmış durumdadır.

Suriye Krizinin Türkiye ekonomisine en büyük etkisi dış ticaret alanında kendini göstermektedir. Türk ekonomisi ve özellikle sınır iller, bu krizden ciddi zarar görmektedir. Çünkü kriz, sadece Suriye’ye değil, Suriye üzerinden 11 Ortadoğu ülkesine yapılan ihracatı da sekteye uğratmaktadır.

Sonuç olarak, Suriye’de devam eden Kriz, dış ticaret başta olmak üzere, birçok alanda sosyal ve ekonomik açıdan Türkiye’yi ve Suriye sınırında yer alan illeri olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, Bölgede derinden hissedilen kriz, sınır illerine yönelik yatırımları da etkileme riski taşımaktadır. Yeni Teşvik Sistemiyle 6. Bölgede yer alarak önemli avantajlar elde eden illere (özellikle Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak) gelebilecek yeni yatırımların da Kriz nedeniyle yavaşlayacağını ve yatırım kararlarında gecikmeler olacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgün, B. (Ed.) (2012).** *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*, SDE Analiz, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/suriye%20analiz.pdf>, 18.10.2012.
- Aydın, İ. S. (2009).** “Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu”, İGEME, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1Page//Ulke_Raporu_SUR%C4%B0YE-IGEME-2009_00003440.pdf, 11.11.2012.
- Ayhan, V. ve K. Dilek (2012).** “Suriye’deki İktidar Mücadelesinin Türkiyeli Etnik ve Mezhepsel Gruplara Etkisi”, *Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi*, http://www.impr.org.tr/wp-content/uploads/2012/07/IMPR_suriye_raporu-no-11.pdf, 18.10.2012.
- Bakanlar Kurulu (2009).** *01.12.2008 tarih ve 2008/14451 sayılı Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin Karar*, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/05/20090516.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/05/20090516.htm>, 10.11.2012.
- Bacık, G. (2011).** “Suriye Meselesi ve Türkiye’nin Tavrı”, *Zaman Gazetesi*, 25 Mayıs 2011, www.zaman.com.tr/yazdir.do?haberno=1138495, 18.10.2012.
- Balci, B. (2012).** “Suriye Krizi: Türkiye’nin Ortadoğu Rüyasının Sonu mu?”, *Heinrich Böll Stiftung*, <http://www.tr.boell.org/web/1111434.html>, ss. 9-15, 18.10.2012.
- Demir, Ş. (2011).** “Dünden Bugüne Türkiye’nin Suriye ve Ortadoğu Politikası”, *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı 3, ss. 691-713, http://turkishstudies.net/Makaleler/765391128_42_%C5%9Ferif_demir.pdf, 16.10.2012.
- Ertuğrul, D. (2012).** “Türkiye Dış Politikası İçin Bir Test: Suriye Krizi”, *TESEV Dış Politika Programı*, http://www.tesev.org.tr/Upload/Publication/15ae171c-7545-48a6-8be5-d9a842564fd8/Dogan_Ertugrul-TESEV_Suriye%20Krizi.pdf, 18.10.2012.
- Ezer, M. (2012).** “Suriye’deki Olaylar En Fazla Hatay Ekonomisini Vurdu”, *Radikal Gazetesi*, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1095598&CategoryID=80,28,10.2012>.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2012).** “Sınır Ticaretine İlişkin Bilgiler”, <http://www.gumrukticaret.gov.tr/altsayfa/icerik/68/302/sinirticaretine-iliskin-bilgiler.html>, 10.11.2012.
- International Crisis Group (2012).** “Syria’s Mutating Conflict”, *Middle East Report N°128*, 1 August 2012, [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Syria/128-syrias-mutatingconflict.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Syria/128-syrias-mutatingconflict.pdf), 18.10.2012. “İşler Ayna Çal Çal Oyna”,

- Milliyet Gazetesi**, <http://m2.milliyet.com.tr/HomePage.aspx#/News/NewsArticle.aspx?ID=1617445>, 26.10.2012.
- Kaya, E. (2012)**. “İki Sınır Arasında”, **Aksiyon Dergisi**, 3 Eylül 2012, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-33476-iki-sinir-arasinda.html>,18.10.2012.
- Kryak, H. (2005)**. *Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı ve Ortadoğu Ülkeleri İle Dış Ticaret İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. “Kilis'te Sefalet”, **Milliyet Gazetesi**, <http://m2.milliyet.com.tr/HomePage.aspx#/News/NewsArticle.aspx?ID=1617030>, 25.10.2012.
- Öztürk, N. (2006)**. “Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi, Ekonomik Etkileri, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”,
- ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, ss. 107-127, <http://sbd.karaelmas.edu.tr/index.php/zkesbe/article/view/117>, 16.10.2012.
- Sandalcılar, A. R. (2011)**. “Türkiye-Suriye Dış Ticaretinin Sektörel Analizi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 25, Sayı3-4, ss. 213-229, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/viewFile/6088/6494>, 11.11.2012.
- Söylemez, H. (2012)**. “Suriye Sorunu Yayılıyor: İsrail Arap’sız Bir Devlet, Ürdün İse Filistin Olur” **Aksiyon Dergisi**, 3 Eylül 2012, http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_getNewsById.action?newsId=3347, 18.10.2012. “Suriye Ülke Raporu”, Mart 2012, <http://birlesmismarkalar.org.tr/images/UF/file/hedef-ulke-raporlari/Suriye.pdf>, 11.11.2012.
- Svistunova, İ. (2010)**. “İrak Faktörünün Türkiye’nin Orta Doğu Politikasına Etkisi (1990-2008)”, **Ortadoğu Analiz**, Şubat’10, Cilt 2, Sayı 14, ss. 74-84, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201031_irina_subat.pdf, 16.10.2012.
- Şahin, M. (2010)**. “Türkiye’nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”, **Akademik Orta Doğu**, Cilt 4, Sayı 2, ss. 9-22, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu8%20makale/mehmet_sahin.pdf, 16.10.2012.
- Tan, M. ve F. Altundal (2008)**. *Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi ve Mevcut Durum*, İstanbul: İTO Yayın No: 2008-26.
- TÜİK (2012)**. *Dış Ticaret Veri Tabanı*, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, 25.11.2012.
- Ulutaş, A. (2006)**. *I. ve II. Körfez Savaşı’nın Türkiye’ye Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Uras, G. (2012)**. “Suriye Faturası Çok Büyük”, **Milliyet Gazetesi**, <http://ekonomi.milliyet.com.tr/suriye-faturasi-cok-buyuk/ekonomi/ekonomiyazardetay/17.10.2012/1612976/default.htm>, 17.10.2012.
- USAK (2012)**. “Suriye Meselesi ve Türkiye”, <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=1566>, 18.10.2012.